

מבט על, גיליון 653, 4 בינואר 2015

פיגועי התאבדות בשנת 2014 – תמונת מצב עולמית

יורם שוייצר, אריאל לוין, עינב יוגב

מאז ראשית המילניום הפכו פיגועי ההתאבדות לדפוס פעולה של ארגוני טרור רבים בעולם ונעשו שיטת פעולה שכיחה במיוחד ברפרטואר של ארגוני הג'יהאד הסלפי הסוני, המזוהים עם מחנה הג'יהאד העולמי. פיגועי התאבדות מהווים עבורם לא רק טקטיקה יעילה ביחס למטרה של גרימת הרס והרג והטלת מורא, אלא גם סמל מסחרי והוכחה לנכונות פעיליהם להקריב את עצמם בדרך האל ('פי סביל אללה'). כמו בשנים קודמות, גם בשנה החולפת היו ארגונים אלה אחראיים לרוב פיגועי ההתאבדות שבוצעו ברחבי העולם. פיגועים אלה הוכיחו (שוב), כי טענה, שלפיה רוב פיגועי ההתאבדות מתבצעים נגד כובשים זרים, אינה תקפה. רק כשלושה אחוזים מכלל פיגועי ההתאבדות בוצעו נגד צבאות זרים, בעוד רובם בוצע נגד יעדי ממשל, צבא וכוחות ביטחון מקומיים, או על רקע יריבות דתית ועדתית.

בסך הכול, ב-2014 בוצעו 592 פיגועי התאבדות – עלייה של 94 אחוזים לעומת השנה הקודמת – אשר גרמו למותם של כ-4,400 אנשים (לעומת כ-3,200 הרוגים ב-2013).¹ מגמה זו הושפעה משלושה גורמי רקע מרכזיים: גלי ההדף של הטלטלה במזרח התיכון, הגורמים אי-יציבות שלטונית ומאפשרים התחזקות של ארגונים לא-מדינתיים; עלייתו המטאורית של ארגון 'המדינה האסלאמית' – דאע'יש – כשחקן בעל השפעה אזורית וגלובאלית; והנסיגה האמריקאית מאפגניסטן.

נתוני 2014 חושפים מספר מאפיינים בולטים:

1) במדינות המזרח התיכון נצפתה ב-2014 עליה במספר פיגועי ההתאבדות לעומת אלה של 2013. נרשמו 370 פיגועים, בהם נהרגו כ-2750 איש (ב-2013 אירעו 163 פיגועים, שגרמו למותם של כ-1950 איש). העליה ניכרה במיוחד בעיראק (271 לעומת 98), תימן (29 לעומת 10), לבנון (13 לעומת 3), ולוב (11 לעומת 1). מספר הפיגועים שבוצעו בסוריה (41)² זהה לזה של השנה הקודמת. במצרים בוצעו 4 פיגועי התאבדות (לעומת 6 בשנה שעברה).

2) עליה במספר פיגועי ההתאבדות נצפתה גם בעולם המוסלמי הלא-ערבי ובאפריקה. זה מספר שנים מובילה את הרשימה אפגניסטן (124 פיגועי התאבדות לעומת 65 אשתקד). בפקיסטאן – זירה שכיחה לפיגועי התאבדות – דמה מספרם ב-2014 לזה שנרשם בשנה הקודמת (36 לעומת 35). מספר הפיגועים שבוצעו באפריקה עלה, בעיקר בניגריה (32 לעומת שלושה) ובסומליה (19 לעומת 14).

3) נרשמה עליה במספר פיגועי ההתאבדות שבוצעו בידי נשים (15 לעומת חמישה). רובן פעלו בניגריה (16) שהתפוצצו ב-13 פיגועים, נוסף לארבע שנלכדו בטרם מימשו את כוונתן. מתאבדות נוספות פעלו האחת בג'יבוטי והשנייה בקובאנה שבסוריה.

הטלטלה שאחזה במדינות המזרח התיכון מאז פרוץ אירועי "האביב הערבי" ב-2011 ממשיכה לתת את אותותיה באי-יציבותן של מדינות רבות באזור, בראשן עיראק, סוריה (עם הקרנה ללבנון), לוב, ותימן. כיבושי דאע'יש בעיראק ובסוריה, ובעקבותיהם, במחצית 2014, הכרזת מנהיגו, אבו באכר אל בגדאדי, על הקמת 'המדינה האסלאמית' גררו הסלמה באלימות ובכלל זה שימוש נרחב בפיגועי התאבדות במהלך לחימה, שמנהל הארגון. הגידול המספרי של פיגועים אלה שיקף מגמה זו. בפיגועים אלה השתתפו כ-382 מתאבדים. יצוין, כי רבים מהמתאבדים שפעלו בעיראק נמנו על הזרים שהתנדבו לשורות דאע'יש. הארגון מעט לקחת אחריות על פיגועי התאבדות, אך ניתן להעריך, כי הוא האחראי לרובם המוחלט של הפיגועים שבוצעו בעיראק.

71 אחוזים מהפיגועים שבוצעו בעיראק כוונו נגד כוחות הביטחון – מחסומים צבאיים, בסיסים, תחנות משטרה וחיילים. נגד יעדים אזרחיים כוונו 17 אחוזים מסך הפיגועים. יעדים פוליטיים – בנייני ממשל, עמדות קלפי – היוו ששה אחוזים מכלל המטרות, ויעדים בעלי אופי דתי – מסגדים וסוכות אבלים – היו יעד לשלושה אחוזים מהפיגועים. יצוין שב-2014 בוצע בעיראק מספר פיגועי ההתאבדות הגבוה ביותר מאז 2008, והם היוו כ-45 אחוזים מכלל פיגועי ההתאבדות שבוצעו בשנה זו בעולם.

בפיגועי ההתאבדות שבוצעו בסוריה נהרגו כ-420 אנשים. רובם בוצע נגד מטרות ביטחוניות (78 אחוזים). דאע"ש נטל אחריות ל-11 פיגועים שבוצעו בסוריה ו'גיבהת אל-נוסרה' – לארבעה (סך הכול כ-36.5 אחוזים מהפיגועים). על יתר הפיגועים (26) לא נלקחה אחריות. "זליגת" העימות מסוריה ללבנון נמשכה, ובלבנון בוצעו 13 פיגועי התאבדות (לעומת שלושה בשנה שעברה). 'גיבהת אל נוסרה' נטל אחריות לשבעה פיגועים, דאע"ש לשניים, ארגון "הסונים החופשיים של בעל בק" נטל אחריות לשניים, ו"גדודי עבדאללה עזאם" לאחד. פיגוע אחד נותר מבלי שאיש נטל עליו אחריות.

מתוך כלל הפיגועים שבוצעו בתימן, 20 בוצעו נגד כוחות הביטחון. יתר התשעה, שבוצעו על רקע היריבות הפוליטית והשסע העדתי-דתי במדינה, כונו נגד האוכלוסייה השיעית ובראשה – העדה החותית. רוב הפיגועים שבוצעו בלוב כונו נגד מטרות ביטחוניות, פיגוע נוסף בוצע נגד הפרלמנט ואחד נוסף בוצע במרכז עיר נגד אזרחים. הרקע לביצוע הפיגועים הוא הלחימה על השליטה במדינה המתפוררת לאחר הפלתו של משטר מועמר קדאפי, המתנהלת בין גורמים אסלאמיסטיים לבין גורמי הממשל.

מספרם של פיגועי ההתאבדות שבוצעו במצרים נשאר נמוך יחסית, למרות שפעילות הטרור במצרים בכלל ובחצי-האי סיני בפרט גברה מאוד השנה וגבתה קורבנות רבים מקרב כוחות הביטחון המצריים. ראוי לציין, כי המצרים סיכלו ניסיון של 'אנצאר בית אל מקדס' לשגר מתאבד מסיני למעבר כרם שלום בישראל, במהלך 'צוק איתן', כביטוי לתמיכת הארגון בפלסטינים בעזה; בהקשר זה יוזכרו מספר דיווחים בתקשורת הישראלית, שלא אומתו ממקורות צבאיים ישראלים, על שימוש שעשה חמאס במספר מתאבדים במסגרת לחימתו בצה"ל במהלך המערכה שהתחוללה ברצועת עזה.

על רקע נסיגתם של הכוחות המערביים מאפגניסטן בסוף 2014, נמשכה במדינה המערכה הצבאית בין הטליבאן ושותפיו לבין הצבא, הלוחם בשילוב עם כוחות נאט"ו. רוב הפיגועים שבוצעו באפגניסטן כונו נגד מטרות ביטחוניות מקומיות (כ-53 אחוזים), מטרות ביטחוניות זרות (כ-14 אחוזים) ונגד מטרות אזרחיות (כ-15 אחוזים). כמו באפגניסטן, רוב פיגועי ההתאבדות שבוצעו בפקיסטן כונו נגד מטרות ביטחוניות (כ-58 אחוזים). כ-25 אחוזים מהפיגועים כונו נגד מטרות אזרחיות. פיגועים אלה בוצעו כחלק מהמערכה העזה המתנהלת בין הממשל הפקיסטאני לבין ארגון הטליבאן הפקיסטאני ושותפיו, מרשת חקאני ואל-קאעדה. באפריקה בלט בפעילותו השנה ארגון 'בוקו חראס', אשר הכריז על הקמת אמירות אסלאמית בניגריה. (ארגון זה היה אחראי לחטיפתן של מעל מאתיים תלמידות בית ספר, שאולצו להתאסלם והן מוחזקות עדיין כבנות ערובה). פיגועי ההתאבדות שביצע הארגון בשנה החולפת (32) מהווים כמחצית מכלל פיגועי התאבדות, שביצע מאז החל להשתמש בדפוס פעולה זה בשנת 2011. במהלך 2014 נהרגו כ-500 איש בפיגועי ההתאבדות, ש'בוקו חראס' היה אחראי להם. הנשים שהשתתפו בפיגועי ההתאבדות בניגריה נשלחו על ידי הארגון. יעדי הפיגוע העיקריים היו מטרות אזרחיות (59 אחוזים), מטרות ביטחוניות (25 אחוזים) ומטרות דתיות, שיעיות (12.5 אחוזים).

בסומליה המשיכה לבלוט פעילותו של 'שבאב אל-סומאלי', השותף בברית הארגונים של אל-קאעדה. השנה פיגועי ההתאבדות בסומליה בוצעו כולם על ידי ארגון זה, שגם נטל אחריות לרובם הגדול. רוב הפיגועים כונו נגד מטרות ביטחוניות (52 אחוזים) ומטרות פוליטיות (42 אחוזים). כן ביצע ארגון זה פיגוע התאבדות בג'יבוטי, באמצעות מתאבדת. הרקע, לטענת הארגון, היה מעורבותה של ג'יבוטי בכוחות 'איחוד המדינות האפריקאיות'. המערכה הצבאית במאלי, שהשתתפו בה גם כוחות מ'איחוד מדינות אפריקה' בסיוע כוח צרפתי, הייתה ב-2013 רקע למתקפה של פיגועי התאבדות, אך ב-2014 נרשמה במאלי ירידה ניכרת בחזית פיגועים זו.

לסיכום, ניתן להעריך, כי בשל חוסר היציבות המתמשך במדינות שונות ברחבי העולם – ריבוי העימותים על רקע דתי-עדתי – וכן התחזקותם של גורמי ג'יהאד עולמי, ובראשם דאע"ש, אל-קאעדה ושותפיהם לדרך, הרואים בפיגועי התאבדות אמצעי מאבק, שיעילותו מוכחת ועיקר אמונה, השימוש בטקטיקה זו יימשך גם בשנה הבאה, ולהבא. ישראל, אשר במדינות הגובלות עימה התחזקה נוכחותם של ארגוני טרור, הנמנים על זרם הג'יהאד העולמי ומשתמשים בטרור מתאבדים, חייבת להיערך לאפשרות, כי חלק מפעילותם יופנה גם נגדה. התפתחות בכיוון זה עלולה לדרבן הצטרפות לזירת לחימה זו מצד יריביה המסורתיים של ישראל – חמאס, הג'יהאד האסלאמי, והתארגנויות מקומיות נוספות – הפועלים בהשראת הג'יהאד העולמי ו'המדינה האסלאמית'.

ברצוננו להודות לטלי רוטשילד, סמדר שאול, אב ברא"ס, המתמחים בתכנית לחקר הטרור, על סיועם באיסוף הנתונים וניתוחם.

¹ הקריטריון להכללת פיגוע בסטטיסטיקה, הוא דווח על הפיגוע ביותר ממקור אחד. קיים קושי לקבץ נתונים מדויקים לגבי פיגועי התאבדות בכלל ובפרט אלה שאירעו בסוריה. דיווחים על פיגועי התאבדות בסוריה נמסרים בעיקר על ידי הארגונים עצמם, המבקשים להאדיר את דימויים והשפעתם, אך במקרים רבים הדיווחים אינם מאומתים על ידי מקורות בלתי-תלויים. בנוסף, הסטטיסטיקה אינה כוללת מספר לא מבוטל של פיגועי התאבדות שסוכלו.